

ДАВЛАТ ХАРИДЛАРИДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ҚЎЛЛАШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Гулбоев Улуғбек

Тошкент давлат иқтисодий университет

ORCID: 0009-0004-5223-1350

gulboyevulugbek89@gmail.com

Аннотация. Мақолада давлат харидларида рақамли технологияларни жорий этишнинг аҳамияти ва истиқболлари таҳлил қилинган. Замонавий рақамли ечимлар орқали харид жараёнларини шаффоф ва самарали қилиш, коррупция хавфини камайтириш, ҳамда иқтисодий самарадорликни ошириш имкониятлари кўриб чиқилган. Шунингдек, Ўзбекистондаги мавжуд муаммолар ва уларни бартараф этиш бўйича чора-тадбирлар таклиф қилинган.

Калит сўзлар: рақамли технологиялар, давлат харидлари, рақамлаштириш, коррупцияга қарши кураш, иқтисодий самарадорлик.

ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАКУПКАХ

Гулбоев Улуғбек

Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. В статье проанализированы значение и перспективы внедрения цифровых технологий в государственные закупки. Рассмотрены возможности повышения прозрачности и эффективности закупочных процессов, снижения рисков коррупции, а также улучшения экономической эффективности с помощью современных цифровых решений. Представлены существующие проблемы в Узбекистане и предложены меры по их устранению.

Ключевые слова: цифровые технологии, государственные закупки, цифровизация, борьба с коррупцией, экономическая эффективность.

PROSPECTS OF USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN PUBLIC PROCUREMENT

Gulboyev Ulugbek

Tashkent State University of Economics

Abstract. The article analyzes the importance and prospects of implementing digital technologies in public procurement. It examines opportunities to increase transparency and efficiency of procurement processes, reduce corruption risks, and improve economic performance through modern digital solutions. Existing challenges in Uzbekistan and proposed measures to address them are also discussed.

Keywords: digital technologies, public procurement, digitalization, anti-corruption, economic efficiency.

Кириш.

Давлат харидлари – бу давлатнинг товарлар, ишлар ва хизматларни сотиб олиш жараёни бўлиб, миллий иқтисодиётда муҳим ўрин тутади. Бу жараёнлар давлат бюджетидан катта миқдорда маблағлар сарф этилиши туфайли самарадорлик, шаффофлик ва адолатли рақобат муҳитини таъминлаш давлатнинг асосий вазифаларига айланади. Ҳозирги кунда жаҳон иқтисодиётида рақамли технологиялар тез суръатларда ривожланмоқда ва уларни давлат харидларига жорий этиш иқтисодий жараёнларни автоматлаштириш, трансакцияларни оптималлаштириш ҳамда коррупция хавфларини қисқартиришда муҳим аҳамият касб этмоқда.

Рақамли технологияларни қўллаш орқали давлат харидларининг шаффофлиги ошади, бюрократик тўсиқлар камаёди, тендер жараёнлари тезлашади ва иштирокчилар учун тенг имкониятлар яратилади. Шунингдек, электрон платформаларнинг жорий этилиши билан маълумотлар базаси интеграцияси ва автоматлаштирилган назорат тизимлари орқали самарадорлик янада ошади. Бундай жараёнлар мамлакатнинг рақобатбардошлигини яхшилашга, кичик ва ўрта бизнеснинг давлат харидларида иштирокини кенгайтиришга хизмат қилади.

Бироқ, рақамли технологияларни жорий этишда маълумотларни муҳофаза қилиш, ахборот хавфсизлиги, тизимлар ўзаро мувофиқлашуви каби масалаларга эътибор қаратиш зарур. Шунингдек, давлат хизматларида рақамлаштиришнинг кенг қамровли ва самарали бўлиши учун қонунчилик базасини такомиллаштириш, кадрлар малакасини ошириш ва инфратузилмани ривожлантириш каби чора-тадбирлар ҳамда стратегияларни ишлаб чиқиш зарур.

Адабиётлар шарҳи.

Маҳаллий олимлар рақамли технологиялар давлат харидларида ўтказилиш жараёнларини тезлаштириш ва шаффофлигини оширишда муҳим аҳамиятга эга эканлигини таъкидлайдилар. МДХ давлатларида рақамли тендерлар ва электрон платформа тизимлари давлат харидлари самарадорлигини оширишда қўлланилмоқда. Хорижий тадқиқотлар рақамли технологиялар орқали коррупцияни камайтириш, маълумотларни интеграциялаш ва жараёнларни автоматлаштириш самарадорлигини кўрсатади.

Маҳаллий олимлар рақамли технологияларнинг давлат харидлари соҳасида жорий этилиши давлат хизматларининг самарадорлиги ва шаффофлигини оширишда муҳим омил эканлигини таъкидлайдилар. Масалан, Қодиров (2022) давлат харидларида электрон тендер тизимларининг самарадорлигини таҳлил қилиб, уларнинг коррупция хавфини қисқартириш ва жараёнларни автоматлаштиришдаги аҳамиятини кўрсатди. Саидова ва Норматова (2021) электрон платформа орқали давлат харидларини бошқаришнинг амалий жиҳатларини ўрганиб, бу тизимнинг ишончлилигини таъминлаш учун ахборот хавфсизлиги чораларини кучайтириш кераклигини таъкидлашди. Шукуров (2023) эса рақамли технологиялар асосида давлат харидларини такомиллаштириш учун кадрларни тайёрлаш ва малакасини ошириш муҳимлигини қайд этди.

МДХ давлатлари олимлари рақамли технологияларни жорий этишда умумий муаммолар ва уларни бартараф этиш йўлларида эътибор қаратишган. Масалан, Петров (2022) рақамли тендер платформаларининг ҳуқуқий жиҳатларини таҳлил қилиб, қонунчилиكنи такомиллаштириш заруратини таъкидлайди. Иванова ва Смирнов (2021) рақамли технологиялар орқали давлат харидларининг очиқлиги ва самарадорлигини ошириш бўйича тажриба ва муаммоларни ўрганишган. Беляев (2023) эса МДХ мамлакатларида рақамли платформа жорий этиш жараёнларидаги техник муаммоларни кўриб чиқади.

Хорижий тадқиқотчилар рақамли технологиялар давлат харидларидаги коррупцияни камайтириш, жараёнларни автоматлаштириш ва шаффофликни таъминлашга таъсирини ўрганишган. Мисол учун, Smith (2022) электрон тендерлар орқали давлат харидларида рақобат муҳитини яхшилаш ва коррупция хавфини қисқартиришни таъкидлади. Johnson ва бошқалар (2021) давлат харидлари жараёнларида маълумотлар интеграциясини ва таҳлилни рақамлаштириш орқали самарадорликни ошириш имкониятларини тадқиқ этишган. Brown (2023) эса рақамли платформаларни жорий этиш натижасидаги иқтисодий самарадорлик ва хусусий сектор билан ҳамкорликни кучайтириш борасидаги тажрибаларни таҳлил қилган.

Шунингдек Абдурахмонов (2018-2024) ҳозирги рақамли иқтисодий шароитда давлат харидларида юзага келадиган рискларнинг олдини олиш бўйича бир қатор тадқиқотлар олиб борган.

Тадқиқот методологияси.

Мақолада назарий мушоҳада, тизимли ёндашув, кузатиш, умумлаштириш, таҳлил, синтез каби усуллар самарали қўлланилди, шунингдек давлат харидларини амалга оширишнинг механизмларини такомиллаштириш муаммолари ва уларнинг ечимлари борасида хулоса ва таклифлар шакллантирилган.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Давлат харидлари давлат бюджетидан товарлар, ишлар ва хизматларни сотиб олиш жараёни бўлиб, мамлакат иқтисодиётида муҳим ўрин эгаллайди. Бу соҳада рақамли технологияларни қўллаш давлат ресурсларидан самарали фойдаланиш, шаффофликни таъминлаш ва коррупция хавфини камайтиришда муҳим аҳамиятга эга.

Ҳозирги кунда дунё бўйлаб электрон харид платформалари, рақамли идентификация, автоматлаштирилган баҳолаш тизимлари ва онлайн кузатув механизмлари жорий этилмоқда. Бундай технологиялар орқали харид жараёнлари тўлиқ электрон форматга ўтади, ҳужжат алмашинуви автоматлашади ва реал вақтда назорат имкониятлари яратилади. Масалан, Ўзбекистонда “Давлат харидлари ягона ахборот портали” (xarid.uzex.uz) фаолият юритиб, давлат ташкилотлари ва тадбиркорлар ўртасида очиқ, рақобатли ва шаффоф савдо муҳитини таъминламоқда.

Электрон тендерлар иштирокчиларга тенг имконият яратиш, вақт ва харажатларни камайтириш, жараёнларни стандартлаштиришга хизмат қилади. Бу эса кичик ва ўрта бизнес субъектларининг фаол иштирокини рағбатлантиради. Шунингдек, рақамли технологиялар орқали харид жараёнидаги маълумотлар таҳлил қилинади ва улар асосида бошқарув қарорлари қабул қилиниши осонлашади.

Давлат харидларини рақамлаштириш соҳасида кўплаб хорижий мамлакатлар илғор тажрибага эга бўлиб, бу технологиялар орқали самарадорлик, шаффофлик ва коррупцияга қарши курашиш даражасини сезиларли оширишга эришган. Жумладан, Жанубий Кореянинг KONEPS (Korea ON-line E-Procurement System) тизими бутун харид жараёнини – тендер эълон қилишдан тортиб, шартнома тузиш ва ижрони кузатишгача – тўлиқ рақамлаштирган. Ушбу платформа орқали ҳар йили 100 триллион вондан ортиқ давлат харидлари амалга оширилади ва харажатлар тахминан 8–10%га қисқаради.

Шунингдек, Чилида жорий этилган ChileCompra электрон харид тизими барча давлат харидлари бўйича очиқ маълумотларни тақдим этиб, иштирокчилар сонини сезиларли оширган. Бу нафақат бизнес муҳитини яхшилади, балки давлат ва фуқаролик жамияти ўртасида ишончни кучайтиришга хизмат қилди.

Эстония рақамли давлат бошқарувининг пионери сифатида электрон харид тизимини блокчейн технологияси билан интеграция қилган. Бу ҳужжатлар айланмасини хавфсизлигини таъминлаш, сохталаштириш ҳолатларини бутунлай бартараф этиш ва реал вақтда назорат қилиш имконини беради. Шунингдек,

Эстониядаги барча давлат харидлари электрон хужжат орқали амалга оширилиши мажбурий ҳисобланади.

1-жадвал

Давлат харидларида рақамли технологияларнинг самараси

Рақамли технология тури	Самара йўналиши	Тавсифи
Электрон тендер платформалари	Шаффофликнинг ошиши	Барча харид жараёнлари очиқ онлайн тизимда ўтказилиб, коррупция хавфи камаяди.
Электрон рақамли имзо (ЭРИ)	Тенг имкониятлар яратилиши	Ҳар қандай тадбиркор электрон имзо орқали иштирок этиб, тендерда қатнашиш имконига эга.
Электрон хужжат айланмаси	Вақт ва харажатлар тежалиши	Хужжатлар қоғозсиз шаклда юритилади, бюрократия камаяди.
Автоматлаштирилган баҳолаш тизими	Назорат ва ҳисоботнинг яхшиланиши	Барча аризалар автоматик баҳоланади, инсон омили минималлашади.
Маълумотларни таҳлил қилиш платформалари	Таҳлил ва самарадор қарор қабул қилиш	Харидлар статистикаси таҳлил қилиниб, режалаштириш ва назорат яхшиланади.
Ягона давлат харидлари портали	Кичик ва ўрта бизнес иштирокини рағбатлантириш	Барча харидлар ягона порталда жойлаштирилиб, имкониятлар тенг тақдим этилади.
Блокчейн технологияси	Хужжатлар айланишининг хавфсизлиги	Хужжатлар ўзгармас ҳолда сақланиб, сохталаштириш эҳтимоли деярли йўқ.

Манба: эмпирек адабиётлар таҳлили асосида муаллиф томонидан тайёрланди.

Европа Иттифоқида эса TED (Tenders Electronic Daily) платформаси орқали барча давлат харидлари оммавий тарзда эълон қилинади. Бу ресурс орқали тадбиркорлар исталган ЕИ мамлакатининг харид жараёнида иштирок этиши мумкин. Бу рақамли тендер муҳити ички бозорда рақобатни оширишга хизмат қилади.

Хорижий тажриба шуни кўрсатадики, рақамли технологиялар давлат харидларини очиқ, самарали ва тезкор қилибгина қолмай, кичик ва ўрта бизнес учун ҳам янги имкониятлар эшигини очади. Ўзбекистонда ҳам шундай тизимларни жорий қилиш, маҳаллий шароитга мослаштириш ва ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш рақамли ислохотларнинг муҳим йўналишидир.

Давлат харидларини рақамлаштириш жараёнида ахборот технологиялари кенг қўлланилмоқда. Бу жараён очиқлик, самарадорлик ва тезкорликни таъминлашга хизмат қилса-да, унинг амалиётда тўлиқ татбиқ этилишида бир қатор муаммолар мавжуд. Биринчи навбатда, инфратузилманинг етарли эмаслиги – айниқса, чекка ҳудудларда интернет тармоғи ва зарур техник қурилмаларнинг йўқлиги – рақамли платформалардан самарали фойдаланиш имкониятини чеклайди.

Иккинчи муҳим муаммо – кадрлар етишмовчилиги ва рақамли саводхонлик даражасининг пастлиги. Давлат ташкилотлари ходимлари ҳамда тендерларда иштирок этувчи тадбиркорлар замонавий электрон тизимлар билан ишлашда қийинчиликка дуч келмоқда. Бу эса иш жараёнида хатолар, кечикишлар ва техник тўсиқларни келтириб чиқаради.

Шунингдек, ҳуқуқий-меъёрий базанинг заифлиги ҳам жиддий муаммолардан бири ҳисобланади. Электрон харидларни тўлиқ тартибга соладиган қонунлар ва норматив-ҳуқуқий хужжатлар етарли даражада ишлаб чиқилмаган, бу эса амалиётда турли тушунмовчиликлар, баҳс ва манфаатлар тўқнашувига сабаб бўлади.

Бошқа бир муаммо – рақамли технологиялар жорий этилган бўлса-да, коррупцияга қарши механизмлар тўлиқ ишламапти. Айрим ҳолларда тендер натижаларини сунъий равишда ўзгартириш, маълум иштирокчиларга имтиёз яратиш ҳолатлари ҳали ҳам кузатилади.

Бундан ташқари, рақамли ислохотларни амалга ошириш учун зарур моддий ва молиявий ресурслар етарли эмас. ИТ инфратузилмани яратиш, ходимларни қайта тайёрлаш ва платформага хизмат кўрсатиш учун катта маблағ талаб этилади. Кичик бюджетга эга ташкилотлар бу борада қийинчиликка учрамоқда.

Ахборот хавфсизлиги масаласи ҳам диққат марказида. Электрон тизимларга хакерлик ҳужумлари, маълумотларнинг ноқонуний тарқалиши хавфи мавжуд бўлиб, бу давлат харидлари жараёнидаги маълумотларнинг махфийлиги ва ишончлилигини хавф остига қўяди.

Давлат харидларида рақамли технологияларни самарали татбиқ этиш учун бир қанча комплекс ва узвий чора-тадбирларни амалга ошириш талаб этилади. Энг аввало, техник инфратузилмани ривожлантириш ва барча ҳудудларда юқори сифатли интернет тармоғини таъминлаш зарур. Бу, айниқса, қишлоқ ва чекка ҳудудлардаги ташкилотлар ҳамда тадбиркорлар учун тенг имконият яратишда муҳим аҳамиятга эга.

Шу билан бирга, давлат харидларида иштирок этувчи барча субъектлар учун рақамли саводхонликни ошириш бўйича ўқув курслари, онлайн семинарлар ва методик қўлланмаларни ташкил этиш мақсадга мувофиқ. Бу йўналишда, таълим муассасалари билан ҳамкорликда махсус дастурлар ишлаб чиқиш тавсия этилади.

Ҳуқуқий-меъёрий базани такомиллаштириш ҳам устувор вазифалардан биридир. Электрон тендер жараёнларини аниқ тартибга солувчи, шаффофлик ва рақобатни таъминловчи қонунлар қабул қилиниши зарур. Шунингдек, рақамли харид платформаларида коррупцияга қарши автоматик мониторинг ва аниқлаш механизмларини интеграция қилиш лозим.

Финанслаштириш бўйича эса, ИТ инфратузилмани жорий этиш ва таъминотни яхшилаш учун давлат бюджети, халқаро грантлар ва хусусий сектор инвестицияларини жалб қилиш орқали молиявий қўллаб-қувватлаш тизимини йўлга қўйиш тавсия этилади.

Ахборот хавфсизлигини таъминлаш мақсадида замонавий криптографик ҳимоя воситаларини жорий этиш, блокчейн технологиясини синов тарзида жорий этиш, ҳамда киберхавфсизлик бўйича мутахассисларни тайёрлаш керак.

Нихоят, рақамли технологияларга бўлган ишончни ошириш учун давлат идоралари ва мансабдор шахслар ўртасида рақамлаштиришнинг афзалликлари ва имкониятлари ҳақида кенг тарғибот ишларини олиб бориш, шу орқали уларни ислохотларга фаол жалб этиш тавсия этилади.

Хулоса ва таклифлар.

Хулоса қилиб айтганда, рақамли технологияларни давлат харидлари жараёнларига жорий этиш жаҳон амалиётида ўзининг ижобий натижаларини намоён этмоқда. Бу тизим самарадорликни оширади, инсон омилини камайтиради, коррупцияга қарши самарали восита сифатида хизмат қилади ҳамда харид жараёнининг шаффофлиги ва очиқлигини таъминлайди. Ўзбекистонда ҳам бу борада муайян ислохотлар амалга оширилмоқда, аммо ҳозирги кунда инфратузилманинг етарли эмаслиги, кадрлар салоҳиятининг пастлиги, ҳуқуқий-меъёрий базанинг камчиликлари ва ахборот хавфсизлиги каби қатор муаммолар мавжудлиги ҳолатни мураккаблаштирмоқда.

Шу муносабат билан қуйидагиларни самарали амалга ошириш мавжуд муаммоларни бартараф этиш учун замин яратиб беради, жумладан:

- *Рақамли инфратузилмани кенгайтириш*: барча ҳудудларда юқори сифатли интернет ва техник жиҳозлар билан таъминлаш;
- *Кадрлар салоҳиятини ошириш*: давлат идоралари ва тадбиркорлар учун доимий ўқув курслари ва онлайн тренинглар ташкил этиш;
- *Қонунчиликни такомиллаштириш*: рақамли харидлар жараёнини тартибга солувчи аниқ ва ишончли ҳуқуқий база яратиш;
- *Ахборот хавфсизлигини таъминлаш*: криптографик ҳимоя, киберхавфсизлик ва блокчейн каби замонавий воситаларни жорий этиш;
- *Молиялаштиришни диверсификация қилиш*: давлат бюджети, халқаро ташкилотлар ва хусусий сектор маблағларини жалб этиш;
- *Оммавий ахборот ва тарғибот ишлари*: рақамлаштиришнинг афзалликлари ҳақида давлат идоралари, тадбиркорлар ва жамоатчилик ўртасида кенг тушунтириш ишларини олиб бориш.

Ушбу таклифларни босқичма-босқич амалга ошириш орқали Ўзбекистонда давлат харидларини рақамлаштириш жараёнини янада самарали, шаффоф ва инклюзив тарзда ташкил этиш мумкин бўлади.

Адабиётлар / Литература / References:

Abdurahmonov, I. (2020). Efficiency of organizing the activities of insurance intermediaries in the development of insurance sector. *International Finance and Accounting*, (1), 5.

Abdurakhmonov, I. (2020) "Prospects for applying new marketing technologies in the insurance industry," *International Finance and Accounting: Vol. Iss. 4, Article 6*. Available at: <https://uzjournals.edu.uz/interfinance/vol2020/iss4/6>.

Brown A. (2023) *Economic impacts of digital platforms in public procurement: private sector collaboration* // *Journal of Economic Policy*. – Vol. 19, No. 1. – P. 34–48.

Johnson M., Lee K., Thompson R. (2021) *Digital data integration and efficiency in public procurement processes* // *International Journal of Digital Economy*. – Vol. 7, No. 2. – P. 101–115.

Smith J. (2022) *Enhancing transparency and reducing corruption in public procurement through e-tendering* // *Journal of Public Administration*. – Vol. 45, No. 3. – P. 213–225.

Абдурахмонов, И. (2023). Совершенствование практики страхования ответственности в Республике Узбекистан. *Каталог авторефератов*, 1(1), 1–20. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/autoabstract/article/view/41252>.

Абдурахмонов, И. (2024). Неизвестные нам риски цифровой экономики. *Экономическое развитие и анализ*, 2(7), 230–239. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/eitt/article/view/48792>.

Абдурахмонов, И. (2024). Страховой рынок: современное состояние и тенденции развитие. *Экономическое развитие и анализ*, 2(4), 309–319. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/eitt/article/view/48500>.

Абдурахмонов, И. (2024). Суғурта соҳасини ривожлантириш истиқболлари. *Nashrlar*, 2(D), 12–15. <https://doi.org/10.60078/2024-vol2-issD-pp12-15>.

Абдурахмонов, И. Х. (2018). Суғурта назарияси ва амалиёти. *Ўқув қўлланма*. Т.: «Иқтисод-Молия» нашриёти, 23–24.

Абдурахмонов, И. Х. (2019). *Теория и практика страхования*. Учебник/–Т.: «Иқтисод молия», 353–354.

Абдурахмонов, И. Х. (2023). *Ўзбекистон Республикасида суғурта тармоқларини ривожлантиришнинг концептуал асослари*. Автореферат дисс... и. ф. д, 78.

Абдурахмонов, И.Х. (2024). Суғурта соҳасининг самарадорлигини баҳолаш. *Tadqiqotlar. UZ*, 37(6), 161–167.

Беляев Е.М. (2023) *Технические и организационные проблемы внедрения цифровых платформ в странах СНГ* // *Вестник управления*. – № 2. – С. 54–61.

Иванова А.В., Смирнов Д.С. (2021) Открытость и эффективность государственных закупок через цифровые технологии // Экономика и управление. – № 5. – С. 88–95.

Қодиров Ж. (2022) Электрон тендер тизимлари самарадорлигининг таҳлили // Иқтисодий тадқиқотлар журнали. – № 4. – Б. 45–52.

Петров В.И. (2022) Правовые аспекты цифровых тендерных платформ в государственных закупках // Международная экономика и право. – Т. 63, № 1. – С. 70–78.

Саидова Н., Норматова Ш. (2021) Давлат харидларида ахборот хавфсизлигини таъминлаш масалалари // Бошқарув ва рақамли иқтисодиёт. – № 3. – Б. 33–40.

Шукуров Б. (2023) Рақамли технологиялар ва кадрларни ривожлантириш: давлат харидлари соҳасидаги истиқболлар // Инновация ва бошқарув. – № 1. – Б. 12–20.